

РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНОГО КЛАСТЕРНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Олексій ТРАЧУК

orcid.org/0000-0003-3490-8626

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник

НДІ українознавства КНУ імені Тараса Шевченка

email: oleksakolo@gmail.com

Анотація. *Висвітлюється становлення кластерної ініціативи створення археоетно-парків як організованої спроби збільшити темпи росту і конкурентоспроможність туристичних кластерів у певному регіоні. Здійснено обґрунтування моделі інноваційного туристичного кластера на основі інвестиційних активів регіону як управлінської новації з метою сталого регіонального розвитку туризму України, підвищення конкурентного статусу малих і середніх підприємств сфери.*

Ключові слова: *інновація, туристичний кластер, археоетнопарк, євроінтеграція.*

Постановка проблеми. З початком широкомасштабного вторгнення РФ в Україну туристична сфера послуг зазнала суттєвих змін. Незважаючи на те, що війна істотно вплинула на туристичні послуги, все ж можна говорити про те, що туризм адаптувався до нових реалій та переорієнтувався на нові, інноваційні напрямки. Але зауважимо на важливості врахування не лише умов війни, а і євроінтеграційних процесів. У перспективі післявоєнної відбудови України актуальним постає питання розвитку саме кластерного туризму. Перед Україною стоїть важке завдання розвитку та захисту національної науки і туризму в умовах війни.

Джерельна база та історіографія дослідження. Туризмологам відомо, що кожен десятий працівник у світі зайнятий в туристичному секторі економіки. Частка туризму складає близько 10% світового валового продукту, 7% загального обсягу інвестицій, 11% світових споживчих витрат, 5% усіх податкових надходжень. Враховуючи наші

туристичні ресурси, туристична галузь в Україні має перспективу опосередковано забезпечити роботою, крім уже зайнятих, ще 6–7% населення [26, с. 203].

У сучасній літературі інноваціям у туризмі приділено значну увагу, в т. ч. питанням створення та функціонування кластерів. Кластерні утворення в туризмі є об'єктом наукових досліджень К. Адамова, Ю. Арутюнова, А. Александрової, Е. Белякової, Ю. Ковальова, І. Пилипенка, українських вчених-регіоналістів: К. Андрющенка, М. Войнаренка, Л. Гонтаржевської, В. Бондаренка, О. Дейнека, В. Демченка, О. Крайника, Н. Мартишенка, Д. Стеценка, С. Соколенка, А. Требуха. Результатом їхніх досліджень стали сформовані об'єкти кластерних угруповань (культурної спадщини, освітніх установ, об'єктів туристичної інфраструктури, проектних і наукових організацій). Аргументовано доведено роль та місце кластерів у розвитку регіональних економічних (у т. ч. і туристичних) систем, місце та значення персоналу в організації роботи кластерів, органів

місцевого самоврядування тощо [13, с. 341; 27, с. 265–270; 8; 6].

Кластерна ідея у туристичній галузі України знайшла своє втілення ще на початку ХХІ ст. Тут пріоритетним є сільський туризм як тематичний напрямок кластеризації, орієнтований на організацію відпочинку туристів у приватних господарствах сільської місцевості з використанням майна та трудових ресурсів, особистого селянського, підсобного або фермерського господарства, природно-рекреаційних особливостей місцевості та культурної, історичної, етнографічної спадщини регіону [7, с. 45–49; 12, с. 181–190].

Розвиток інноваційних процесів у галузі туризму досліджували А. Бутенко, О. Кальченко, Є. Лазарева, Н. Краус, С. Стойка та ін. Однак залишаються недостатньо висвітленими питання створення ефективного механізму функціонування туристичних кластерів в умовах глобалізації інноваційних процесів [4].

Засновником кластерного підходу вважають американського вченого Майкла Портера, який у теорії національної та місцевої конкуренції визначив, що найбільш конкурентоспроможні транснаціональні компанії не розташовані безсистемно в різних країнах, а концентруються в одній країні або ж в одному регіоні. Саме М. Портер вперше дає визначення кластера: «Це група близьких, географічно взаємозалежних компаній і пов'язаних з ними організацій, які спільно діють у певному виді бізнесу, характеризуються спільністю напрямків діяльності й взаємодоповнюють один одного» [34; 35; 36]. Пояснення сутності кластера запропонував О. Кузьмін: «Кластер – це добровільне об'єднання географічно сконцентрованих, незалежних

один від одного суб'єктів господарювання (підприємств, навчально-наукових установ, банків, страхових компаній тощо) та органів державної влади без створення окремої юридичної особи для спільної діяльності у сфері підприємництва для ефективнішого використання ресурсів, стимулювання інноваційності, а також досягнення економічного ефекту» [9, с. 16–23]. С. Стойка вважає, що забезпечення сталого економічного розвитку регіонів країни з туристичною інфраструктурою шляхом створення туристичних кластерів, спеціальних економічних зон, територій пріоритетного розвитку – це лише початковий етап реалізації стратегії розвитку туризму в Україні. Щоб вижити в жорстких конкурентних умовах ХХІ ст., малим і середнім туристичним підприємствам необхідно постійно використовувати ноу-хау у виробництві туристичних продуктів і обслуговуванні туристів [4; 20, с. 197–201]. Систематична зміна тематики маршрутів у регіоні дає можливість розширювати коло бажаючих знову і знову повертатися до місць, де жили давні предки.

Туристичні кластери є важливою складовою економічного розвитку регіону. Вони ефективно сприяють формуванню конкурентоспроможного туристичного продукту. Про це свідчить досвід Польщі та Румунії. Формування транснаціональних туристичних кластерів для виходу України на міжнародні туристичні ринки представлено в низці праць. Водночас проблема формування туристичних кластерів, у яких Україна може брати участь у сучасних умовах, висвітлена недостатньо [41, р. 27–39; 38; 39, с. 81; 30, р. 39–46; 31, р. 57–61; 32, р. 122–129].

Робота виконана в межах

науково-дослідного проекту НДІ українознавства КНУ імені Тараса Шевченка «Матеріальні й духовні втрати населення Українського Полісся внаслідок російсько-української війни та їх подолання».

Метою статті є обґрунтування моделі інноваційного туристичного кластера на основі інвестиційних активів регіону як управлінської новачки з метою сталого регіонального розвитку туризму України, підвищення конкурентного статусу малих і середніх підприємств сфери. Виявити потенційну можливість забезпечення високого рівня конкурентності регіонів за рахунок використання пам'яток матеріальної та духовної спадщини мешканців Українського Полісся, створення та розвитку туристичних інноваційних кластерів в межах так званого трикутника «Влада–Бізнес–Університет». Визначити потенційні туристичні кластери – археопарки ЄС, у яких Україна може брати участь за сучасних умов, та розробити пропозиції щодо подальшого міжнародного туристичного і наукового співробітництва.

Виклад основного матеріалу. Учасники парламентських слухань (ВР України. 06.04.2016) на тему «Розвиток туристичної індустрії як інструмент економічного розвитку та інвестиційної привабливості України» визнали безумовну пріоритетність індустрії туризму, необхідність послідовної реалізації туристичної політики держави, створення окремого центрального органу виконавчої влади у сфері туризму та курортів. Виконавчій владі потрібне сучасне розуміння туризму як складного суспільного феномену в усьому спектрі виконуваних ним функцій: від наукової, виховної, просвітницької, оздоровчої до

ідеологічної, формування позитивного іміджу держави [10, с. 5].

За рівнем розвитку національного туризму Україну визнають рівноправним партнером на міжнародному рівні. Так, 1 червня 2023 р. Україну одноголосно обрано головою Європейської комісії Всесвітньої туристичної організації ООН (UNWTO). На 69-му засіданні Європейської комісії UNWTO Україна представила програму розвитку туризму в регіоні на 2024–2025 рр. Внаслідок російсько-української війни Європа втрачає свої конкурентні позиції на світовому туристичному ринку через можливу втрату частини основних туристичних ринків [39, с. 79; 40].

Незважаючи на війну та ультиматуми зі сторони Росії щодо євроінтеграції України, ЄС та Україна визначили та тримають курс на єдине майбутнє. Такий досвід вступу держави до ЄС, зауважує Г. Омельчак, «є винятковим. Через війну неможливо робити інноваційний розвиток туризму першочерговим та пріоритетним напрямом розвитку. До широкомасштабного вторгнення саме туризм входив у п'ятірку галузей, які мають найстрімкіший розвиток. За даними Державного агентства розвитку туризму за 2022 р., представники туристичної галузі України сплатили 1 млрд. 551 млн. 182 тис. грн. податків, що на 31% менше, ніж у 2021 р., коли до бюджету надійшло 2 млрд. 231 млн. 860 тис. грн. Так, загальна кількість платників податків, які займаються туристичною діяльністю, за рік скоротилася на 17%. При цьому зафіксовано, що кількість юридичних осіб зменшилася на 14%, а фізичних – на 18%. Проте ситуація за період війни динамічна. Так, за січень – березень 2023 р. податкові

надходження зросли у 10 регіонах України» [14, с. 106].

Європа активізувала фінансування проєктів, що сприяють розвитку туристичного бізнесу в часи кризи. Наприклад, ще у 2020 р. Європейський Союз розпочав проєкт на суму 2,018 трлн. євро, який забезпечує довгострокове фінансування у 2021–2027 рр. у рамках Багаторічної програми фінансування та Програми ЄС «Наступне покоління» [39, с. 80; 29].

Для ефективного впровадження інновації створюються технопарки, археопарки, фірми-інкубатори, науково-промислові комплекси (консорціуми), кластери. Закон України «Про концесію» від 03.10.2019 р. № 155-IX (уточнена редакція від 01.01.2022) став основою для створення нормативно-правової бази підтримки державно-приватного партнерства в різних сферах господарської діяльності, у тому числі наукової і туристичної [18]. Відповідно до моделі державно-приватного партнерства держава передає приватному бізнесу частину своїх повноважень, відповідальності та ризиків щодо реалізації інвестиційних проєктів, які традиційно впроваджувались чи фінансувались за рахунок державного бюджету. Партнерство держави і бізнесу в галузі туризму здійснюється в двох основних напрямках: створення спеціальних економічних зон і туристичних кластерів. Туристичні кластери – це нові можливості, додатковий майданчик для розвитку існуючих та створення нових бізнес-проєктів, проведення спільних виставок, фестивалів історичних і археологічних реконструкцій, розробки стратегії просування туристичної пропозиції. В Україні перші кроки із впровадження кластерної моделі зроблено в 1998 р. У 2003 р. розроблено Концепцію

створення кластерів в Україні (постанова КМУ № 1174 від 2003 р.), яка розподіляє кластери на виробничі, інноваційно-технологічні, туристичні та транспортно-логістичні. В липні 2006 р. схвалено Маніфест кластеризації в країнах Європейського Союзу, а в січні 2008 р. у Стокгольмі прийнято Європейський кластерний меморандум, де наведено приклади позитивного європейського досвіду використання кластерних підходів.

В ЄС розроблена стратегія управління регіональними кластерами в програмі «Europe 2020: European clusters in tourism», яка окреслює шлях економік європейських країн до залучення та використання інновацій в туризмі [28]. Створено сайт пошуку партнерів у ЄС «Європейські кластерні партнерства» – <https://www.clustercollaboration.eu/eu-cluster-partnerships>.

У вересні 2022 р. в Європі запущено 30 єврокластерів для реалізації Промислової стратегії ЄС, що фінансується Програмою єдиного ринку на суму 42 млн. євро. Єврокластери визначаються як міждисциплінарні та трансєвропейські стратегічні ініціативи кластерів та інших бізнес-структур. Кластери в туризмі також є ефективним інструментом для сприяння економічному розвитку регіону шляхом акумуляції ресурсів учасників такого формування. Україна, підкреслює К. Вовк, «продемонструвала високий рівень адаптації до кризи. Здатність підтримувати та збільшувати свій туристичний потенціал у воєнні часи демонструє її високий рівень конкурентоспроможності. Оскільки європейський регіон втрачає свої позиції на міжнародному туристичному ринку, доцільно формувати туристичні кластери, членом

яких є Україна. Такий підхід дозволить реалізувати гнучкі стратегії розвитку європейського туризму та сприятиме відновленню конкурентних позицій на сучасному світовому туристичному ринку» [39, с. 80].

Європейська інтеграція України є найважливішою сучасною тенденцією, яка має потужний вплив на процеси реформування туристичної галузі в умовах війни. Особливістю євроінтеграції України є те, підкреслює Г. Омельчак, що, «крім вступу до ЄС, Україна має захистити внутрішній туристичний ринок, що в період післявоєнного відновлення буде важкою задачею через брак коштів та велику конкуренцію світового туристичного ринку. Війна гальмує процес євроінтеграції України, але вона не може вплинути на науковий технологічний розвиток. Особливості розвитку туризму в Україні мають бути зосереджені на залученні цифрових туристів та цифровій трансформації туристичних і гостинних організацій. Тенденції туризму все більше свідчать про зростання попиту в тих туристичних організаціях, де розвинена цифрова система. Туристи все частіше використовують безконтактні технології, цифрові інструменти для подорожей, цифрові платежі, туристи обирають аеропорти з впровадженими новітніми технологіями» [14, с. 107].

У розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції створення кластерів в Україні» сформульовано визначення таких їх видів: туристичні кластери, які формуються на базі туристичних активів регіону і складаються з підприємств різних сфер, пов'язаних з обслуговуванням туристів, наприклад, туристичних операторів, готелів, сфери громадського харчування,

виробників сувенірної продукції, транспортних підприємств та інших; інноваційно-технологічні кластери – це об'єднання географічно локалізованих підприємств, що пов'язані виробничими зв'язками з метою створення інноваційної продукції та надання туристичних послуг. Об'єднання цих видів кластерів у один туристично-інноваційний дає змогу досягти певних цілей у туристичній галузі [19].

Кластерна технологія забезпечує можливість ведення конструктивного і ефективного діалогу між спорідненими організаціями, їхніми постачальниками і владою. Спрямовані на поліпшення умов функціонування кластера, державні інвестиції приносять користь відразу багатьом компаніям. Завдання влади за цих обставин – виявити основні кластери, в яких зацікавлений регіон, через формування інституціонального механізму в законодавчому плані, об'єднання наявного інтелектуального і науково-освітнього потенціалу, матеріально-технічних та інших ресурсів, визначення стратегічних основ розвитку [13, с. 343].

Напрямів формування кластерів два: на індустріальній та регіональній основі. Основою тісних взаємозв'язків між кластерним партнерством та конкурентоспроможністю фірм і галузей промисловості є регіональний аспект. Так, за визначенням М. Портера, яке стало класичним, кластер – це «географічно сконцентрована група взаємопов'язаних компаній, спеціалізованих постачальників послуг, фірм у суміжних галузях, а також пов'язані з їх діяльністю організації (наприклад: університети, агентства зі стандартизації, торговельні об'єднання), які конкурують і при цьому здійснюють

сумісну діяльність» [13, с. 343; 16, с. 263; 17, с. 105].

Інноваційні кластери, на погляд Г. Михайліченка, «розвиваються в так званих «нових секторах», таких як: інформаційні технології, біотехнологія, нові матеріали, а також в секторах послуг, пов'язаних із здійсненням бізнесової, творчої і анімаційної діяльності. Інноваційні кластери передбачають створення нових компаній, що виникають в процесі комерціалізації технологій і результатів наукової діяльності, яка проводиться у вищих навчальних закладах і дослідницьких організаціях». Інноваційні кластери інтегруються в туристичні кластери, які, зауважує дослідник, «формуються на базі туристичних активів у регіоні і складаються з підприємств різних секторів, пов'язаних з обслуговуванням туристів» [13, с. 344].

Кластерні програми проводяться в 75 країнах світу. Серед країн Європи, які успішно впроваджують кластерну модель, – Бельгія, Греція, Італія, Іспанія, Ірландія, Норвегія, Франція, Шотландія. Серед кластерів Італії слід звернути особливу увагу на туристичну систему «Тразименське озеро» (Умбрія), «Салінунтінські терми» (Сицилія), «Адріатичне море і берег», «Міста мистецтв, культури та бізнесу» (Емілія-Романія). Туристичний кластер «Ніцца», розташований у Франції, щороку відвідують кілька мільйонів туристів. У межах Програми транскордонного співробітництва Польща – Білорусь – Україна на 2007–2013 роки було сформовано українсько-польський туристично-рекреаційний кластер [4].

Розробці моделі функціонування туристичного кластеру передують галузевий аналіз економіки регіону, держави або транскордонних регіонів шляхом

визначення пріоритетних видів економічної діяльності, їх можливої взаємодії з суб'єктами туристичного господарства, інноваційного та ресурсного потенціалу окреслених територій. Сам процес розробки моделі туристичного кластеру включає формування його кордонів, ядра, функціональних елементів та відповідних зв'язків. На наступних етапах формується організаційно-правовий та економічний механізм впровадження кластера, завершується процес ініціалізацією проекту. Система управління туристичним кластером як основа для прийняття ефективних управлінських рішень складається з внутрішньої структури, тобто сукупності взаємозв'язків між учасниками кластера, та зовнішньої – зв'язку із зовнішнім середовищем та зворотного зв'язку. Основою функціонування механізму туристичного кластера є створення органу управління з метою координації дій структурних підрозділів об'єднання з іншими його учасниками, а також безпосереднє формування відповідних підрозділів: навчально-методичного забезпечення, науково-дослідних розробок, впровадження новітніх технологій, управління підвищенням якості послуг та екологічної безпеки. Наступні блоки функціонування кластера охоплюють процедурні моменти, пов'язані з вибором у туристично привабливому регіоні туристичної фірми чи групи організацій, добором інноваційних підрозділів суб'єктів у сфері туризму з метою належного забезпечення потреб функціонування туристичного кластера необхідними ресурсами, в т. ч. фінансовими (важливим є питання залучення інвестицій), новітніми технологіями, інфраструктурою. Ефективне функціонування туристичного кластера

є неможливим без організації та проведення наукових досліджень, розробки та впровадження нових технологій, без залучення високоякісного кадрового потенціалу та пошуку ефективних форм співробітництва з органами влади, громадськими організаціями, соціальними та суспільними інститутами, закордонними партнерами [4].

Отже, досвід розвитку кластерних ініціатив свідчить про те, що формування сучасних партнерських відносин між місцевими державними органами, діловими колами, а також підтримуючими виробництво місцевими науковими й освітніми центрами в межах так званого трикутника «Влада–Бізнес–Університет»

є складним комплексним процесом. Завдання науковців – розвивати ідеї, створювати концепції, а бізнес має втілювати їх у життя. Від співпраці виграють усі [4].

Складовою частиною кластерної технології є кластерна ініціатива (у цьому разі – Археоетнопарк. Рис. 1), яка визначається як організована спроба збільшити темпи росту і конкурентоспроможність кластера в певному регіоні, використання пам'яток матеріальної та духовної спадщини населення Українського Полісся, залучаючи до процесу кластерні фірми, державу [13, с. 345; 5], кафедри та дослідні інститути Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

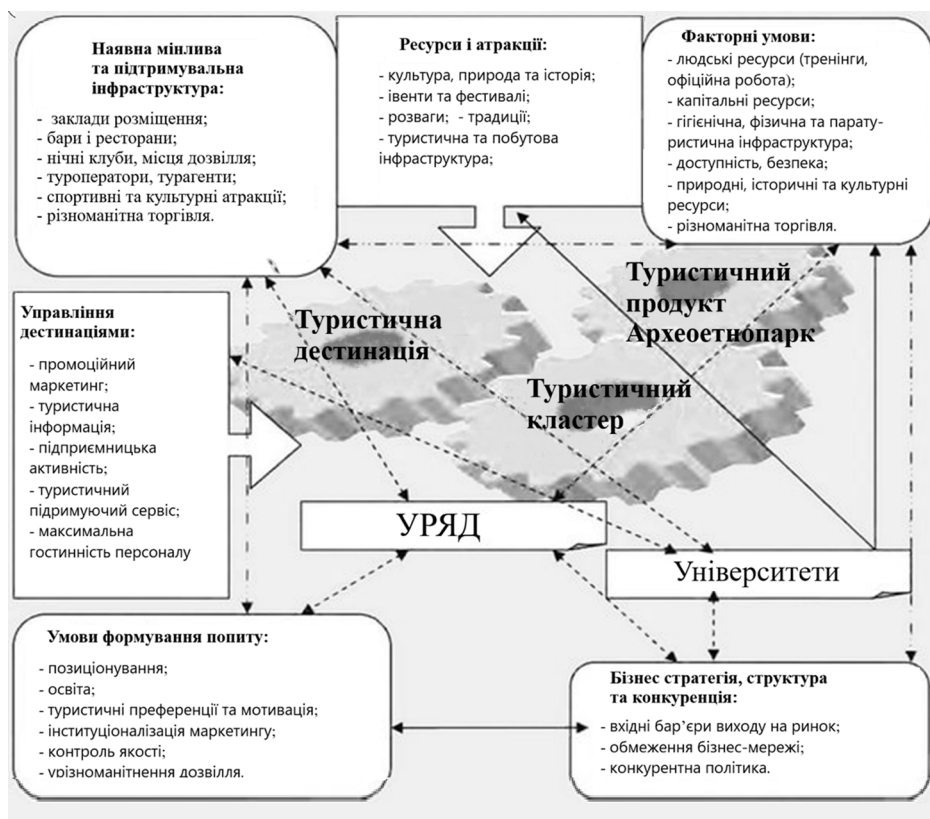

Рис. 1. Формування туристичного кластера (за Г. Михайліченком) [13, с. 345, рис. 2], де туристичним продуктом постає Археоетнопарк (уточнення автора)

Експериментальна археологія виникла на початку сімдесятих років XX ст. в Європі. Вже у 1976 році відбувся I Міжнародний конгрес з проблем експериментальної археології в Лондоні, через два роки – другий, в 1980 році – третій. Експерименти стали постійними супутниками археологів на складному шляху пізнання життя, роботи, мистецтва і роздумів людей, які залишили після себе тільки німі, частіше за все розбиті чи напівзотлілі предмети, незначні сліди своєї діяльності [21, с. 49; 26, с. 203].

Прикладом застосування інноваційного підходу та формування археологічного кластера в українському туризмі є Міжнародний центр експериментальної археології та інноваційної педагогіки (МЦЕА та ІП) «Кара-Тобе», створений у 2000 р. групою вчених та любителів історії Криму на базі археологічних розкопок греко-скіфського городища Кара-Тобе.

Основною метою центру в довоєнний період було створення на основі археологічних розкопок Кара-Тобінської археологічної експедиції під керівництвом доктора історичних наук С. Внукова унікального науково-дослідного, інноваційно-педагогічного та рекреаційного центру міжнародного значення. В інноваційній діяльності центру

виділяється низка напрямів, які тісно взаємопов'язані один з одним та з туризмом [2, с. 107], а по суті є прикладом кластерного туризму, який складається з кількох напрямків.

1. Музейний напрямок. У 2000 р. створено Музей старожитностей Північно-Західного Криму, який знайомить відвідувачів з особливостями культури, традиціями та побутом скіфів і греків, чия історія знайшла відображення не тільки у греко-скіфському городищі Кара-Тобе, а й численних античних пам'ятках Криму та всього Північного Причорномор'я. Основу експозиції музею складають знахідки з городища Кара-Тобе, представлені грецьким та скіфським посудом, знаряддями праці, предметами озброєння, жіночими прикрасами. Співробітниками центру та археологами здійснювалися консервація та музеефікація об'єктів і споруд, що відкривалися під час розкопок, а також велися роботи з експериментальної археології. Завдяки цьому відвідувачі могли побачити археологічний розкоп та скіфську садибу. У розпорядженні екскурсантів була територія городища із залишками Греко-Понтійської фортеці Євпаторії (110–63 рр. до н. е.). Кількість організованих груп туристів, які відвідували музей, значно зростає. Це

Рис. 2. Ліворуч: об'єкт експериментальної археології – репліка скіфської садиби; праворуч: реконструкція скіфського жорна

пояснювалося тим, що музей активно співпрацював із туристичними фірмами Євпаторії, які включили греко-скіфське городище Кара-Тобе до своїх екскурсійних маршрутів [2, с. 108, рис. 1, 2; 3, с. 11–16; 1, с. 6–10].

2. Експериментально-археологічний напрямок. У 2002 р. збудовано репліку скіфської садиби (І ст. до н. е. – І ст. н. е.) за скіфськими зразками та з дотриманням скіфських прийомів будівництва (Рис. 2, ліворуч). Інтер'єр садиби був доповнений характерними для житлових будинків скіфів елементами: глиняним столиком, кам'яним жорном (Рис. 2, праворуч) та настінним розписом. Скіфська садиба була одним із найцікавіших об'єктів екскурсійного показу [2, с. 108, рис. 4].

3. Інноваційно-педагогічне спрямування реалізовувало новітні освітні технології у «польових умовах», що поєднували відпочинок, отримання теоретичних знань і практичну трудову діяльність під керівництвом вчених, що представляли різні міжнародні наукові інститути та напрями в галузі археології, історії, педагогіки, екології, географії, ландшафтного планування. Його унікальність полягає насамперед у тому, що школярі та студенти брали участь у науково-дослідній роботі в особливих умовах, коли їхнє входження до дослідницького контексту відбувалося за допомогою ігрової діяльності.

4. Культурно-історичний напрямок встановлював зв'язки між традиційною культурою та культурними цінностями певного часу. У МЦЕА та ІП «Кара-Тобе» проводилися «скіфські свята», під час яких глядачі в театралізованій чи ігровій формі знайомилися з історією Криму, традиціями та звичаями народів,

що населяли півострів, занурюючись в атмосферу історичних подій [2, с. 109]

5. Соціокомунітарний напрямок. Завдяки своїй структурі та науково-дослідному потенціалу в центрі формувалася та функціонувала соціокультурна модульна матриця, що поєднувала: а) академічну науково-дослідну діяльність широкого спектра (історія та археологія, географія та геологія, екологія та ландшафтознавство, біологія, інноваційна педагогіка, туризм, культурологія та ін.); б) інноваційну педагогічну діяльність; в) рекреаційну діяльність нового типу (відпочинок + оздоровлення + освіта + нові технології + науково-дослідна діяльність [2, с. 109] + бізнес). Синтез цих елементів приводить до створення експериментальної спільноти нового виду, яка відповідає новій інноваційній парадигмі та виводить туризм на якісно інший – кластерний – рівень.

Системне використання фундаментальних досліджень гуманітарних та природничих наук в археопарку і на туристичних маршрутах запропоновано в інноваційних проектах ОГ «Товариство Коло-Ра» «Подорожі до прадавніх хліборобських культур та традицій Східної Європи», а також «Трипільська скарбниця», де експонати краєзнавчих музеїв десяти областей Правобережної України від Києва до Львова наочно знайомлять з феноменом Трипілья і запрошують до захоплюючої подорожі в далеке минуле рідного краю [24, с. 2].

На початку ХХІ ст. проект «Подорожі...» був підтриманий Інститутом археології НАНУ, Інститутом мистецтвознавства, фольклористики та етнології НАНУ, Національною академією наук України, Верховною Радою України, Міністерством культури і туризму України,

Кабінетом Міністрів України (14.10.08. №13797/0/2-08), а також обласними адміністраціями та облрадами, через територію яких проходив туристичний маршрут «Трипільська скарбниця». Проект має перспективу розвитку і поширення на сусідні країни, де мала місце в VI–III тис. до н. е. археологічна культура Трипілля-Кукутені – Молдова і Румунія, а також в інші країни всіх континентів світу в проекті «Слідами найдавніших цивілізацій» [22, с. 233].

Проект «Подорожі...» та його складової частини археоетнопарку на всіх етапах свого розвитку спрямовується на прикладне використання історико-археологічних, фольклорно-етнографічних досліджень, артефактів краєзнавчих, археологічних музеїв у туризмі. Наукові реконструкції жител, кераміки, одягу, знарядь праці, традицій та вірувань, народної творчості епох енеоліту, доби бронзи, давніх слов'ян та Київської Русі [22, с. 233]. ОГ «Товариство Коло-Ра» та науковці Інституту археології НАНУ розробили та видали альбоми реконструкцій археологічних джерел племен України епох міді, бронзи та заліза («Давні поселення України» (2000, 2005), «Давня кераміка України» (2001)). У 2001 р. – «Золотий вінок Київщини», у 2002 – колектив авторів підготував і видав звіт досліджень трипільської, черняхівської та інших культур правого берега Дніпра в районі ур. Ріпниця «Ржищівський археодром», у 2004, 2007 – «Від Трипільської культури до сучасності», у 2006 – «Рільництво племен трипільської культури».

На нинішньому етапі наукові реконструкції здійснюються на основі використання пам'яток матеріальної та духовної спадщини населення

Українського Полісся, місцевих людських ресурсах села, району, регіону за туристичними маршрутами. Ефективність проекту ґрунтується на значному зростанні інтересу до України в Європі й світі, зараз це одна з найбільших галузей світової економіки. Соціально-економічний ефект не викликає сумніву. Через туризм Україна відкриває себе для своїх громадян і для всього світу.

Збирання археологічних, етнографічних, лінгвістичних та інших джерел для регіональних археоетнопарків (відповідно до Універсальної схеми Археоетнопарку. Рис. 3) і вказаних проектів привело до накопичення дослідниками значних українознавчих матеріалів для серії монографій з історії України від неоліту до козацької доби, які разом із пам'ятками матеріальної та духовної спадщини населення Українського Полісся можуть бути використані як у туристичній галузі, так і в професійній освіті для підготовки спеціалістів робітничих професій. Ці матеріали з історії українських ремесел уже зараз мають такі масштаби: житлобудування – 4 книги; війни – 3; металургія міді, бронзи і заліза – 5 (одна видана [23]); ковальство – 3; кераміка – 3; хліборобство, тваринництво, харчування – 4; ткацтво, виробництво із каменя, кістки, дерева, скла – 4; поховання, вірування та святилища – 4; прикраси – 2; торгівля і транспорт – 2; право – 2 та ін. Для підготовки і видання перелічених книг у наступні роки плануємо долучити фахівців інститутів НАН України та університетів МОН України.

Актуальність і зростаючий інтерес до української історії та її моделювання створюють необхідність запровадження нової освітньої спеціальності, цілком

прибуткової для туристичної галузі, «експериментальна археологія, музеєфікація, етнографія та фольклор». Фахівці експериментальної археології та етнографії виконуватимуть соціальні та виробничі замовлення. Легка промисловість може отримати нові моделі одягу на основі реконструйованого в ретроспективному вияві різних культур та епох, впровадження екологічно чистих традиційних матеріалів, використання елементів автентичної регіональної вишивки, килимарства, наповненого прадавнім історичним змістом традиційної культури далеких предків. Інтеграція науки, освіти та виробництва в постійній зміні своїх акцентів і виявів дає їй необмежену перспективу розвитку, і перш за все через туризм [25, с. 86–87]. Цифровізація економіки, на думку К. Вовк, призвела до трансформації бізнесу, що, у свою чергу, дало змогу формувати кластери, об'єднані не лише за територіальною ознакою. Крім традиційних кластерних утворень (локальних, національних, регіональних, міжнародних), розглядаються транснаціональні, транскордонні та глобальні кластери. Розвиток інноваційних технологій призвів до комбінованого принципу надання послуг та сприяв формуванню принципово нового типу кластера – віртуально-територіального туристичного кластера (ВТТК). Віртуально-територіальний туристичний кластер – це кластер, у рамках якого співпраця здійснюється на територіях різних держав із використанням ресурсів територіального та віртуального простору надання послуг. Таким чином, Україна може бути повноцінним членом такого кластера навіть у воєнний час [39, с. 81; 33, р. 77–90; 31, р. 57–61].

В Україні у 2018 р. започатковано 50

кластерних ініціатив. Беззаперечним лідером кластеризації є Хмельницька область. За сприяння асоціації «Поділля Перший», яка об'єднала, крім представників влади, ще й вчених, підприємців, фінансистів, вдалося сформувати кілька кластерів. Нині діючими туристичними кластерами Хмельниччини є: «Подільська гільдія ремісників» (м. Кам'янець-Подільський), «Кам'янець» (осередок – м. Кам'янець-Подільський), «Кам'янецький дивокрай» (с. Колибаївка, Кам'янець-Подільський р-н), «Оберіг» (селище Гриців, Шепетівський р-н). У Тернопільській області – «Мальовнича Бережанщина» (Бережанський р-н) та туристично-рекреаційний кластер «Дністровський каньйон». Кластери «Вознесенськ» (частина «Південного золотого кільця України»), «Південні ворота України» (Херсонська область), кластер водного туризму (Чернігівська область), туристичний кластер євро регіону «Слобожанщина» (Харківська область), «Славутич» (Київська область) та багато інших доводять ефективність державно-приватного партнерства заради досягнення мети – сталого розвитку туризму в регіоні [4; 11].

Створення кластера водного туризму на Чернігівщині розпочалося з об'єднання ключових партнерів-інвесторів, учасників сільського та агротуризму, малого та середнього бізнесу, навчально-освітніх закладів, сфери транспорту, охорони здоров'я, місцевих органів влади та ін. Необхідність залучення владних елементів, таких як місцеві органи влади, органи місцевого самоврядування, державні та комунальні підприємства, пояснюється тим, що держава володіє окремими видами ресурсів та певними повноваженнями щодо

Історико-археологічний культурно-просвітницький (українознавчий) комплекс – Археоетнопарк																			
Вивчення життя, побуту та духовної культури слов'ян																			
Палеоліт			Неоліт			Енеоліт			Епоха бронзи		Залізний вік		Київська Русь		Середні віки				
Палеоекономіка						Культура від Трипілля							Соціологія						
Привлас- нювальна			Відтворюваль- на			Вірування	Святилища	Поховання	Українська культура	Історія українського народу	Українська мова	Космогонія	Родоплемінний лад	Звичаєво право	Автохтонність слов'ян	Війни кочівників та хліборобів			
Мисливство	Рибальство	Бортництво	Хліборобство	Тваринництво	Виробництва та спеціалізації														
1	2	3	4	5	6-24														
25	26	27	28	29	30												31		
						32	33	34	35										
Кераміка	Ткацтво	Кушнірство	Одяг	Деревообробка	Складування	Обробіток кістки	Обробіток каменю	Металургія міді	Металургія бронзи	Металургія заліза	Залізообробка	Ковальство	Давня зброя	Козацька зброя	Прикраси, Кольорова металургія	Ремесла та промисли	Будівництво	Українська піч та кухня	Транспорт і торгівля
6	7	8	9	10	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24

Рис. 3. Універсальна схема Археоетнопарку

здійснення управлінської діяльності, контролюючої та регуляторної функцій [15, IV.1]. Кластер водного туризму «Чернігів європейський» у Чернігівській області: мандрівки та екскурсії по річках Десна, Сейм та Снов; спортивний, мисливський, рибальський, екологічний сплави; оздоровчі мандрівки по диких місцях Чернігівщини, по історичних містах (Новгород-Сіверський, Чернігів),

тематичні сплави, мандрівки від 2 до 7 діб, екскурсії, прогулянки, 5 акваторій сплаву, 16 туристичних плотів, 12 венчурних інвесторів [7, с. 48–49, табл. 1]. Кластер водного туризму може бути доповнений кластером археоетнопарку з використанням пам'яток матеріальної та духовної спадщини населення Українського Полісся.

Україна посідає перше місце за

обсягом експорту ІТ-послуг у європейському регіоні. Вона, підкреслює К. Вовк, «представлена у списку Global Outsourcing 100, де знаходиться понад 110 R&D центрів провідних міжнародних компаній, розташованих в Україні. Навіть під час війни ІТ-сектор продовжує зростання: у 2022 році експорт ІТ-послуг досяг 7,34 млрд. доларів США, що на 400 млн. доларів США більше, ніж у 2021 році. Це збільшення на 400 млн. доларів США порівняно з 2021 роком. Зокрема, близько 55% ІТ-компаній змогли адаптуватися до роботи в умовах війни, перейшовши на різний ступінь віддаленої роботи; 26% переїхали переважно в межах України; 19% повністю переїхали в межах України. Таким чином, Україна є потенційно привабливим членом європейського туристичного кластера. Формування віртуально-територіального туристичного кластера в Європі, членом якого є Україна, сприятиме відновленню конкурентних позицій регіону на міжнародному туристичному ринку» [39, с. 82–83; 37].

Висновки. Міжнародний досвід показує, що кластери є однією з найефективніших форм організації і розвитку туристичних послуг. Європейська інтеграція України є найважливішою сучасною тенденцією, яка може мати потужний вплив на процеси реформування туристичної сфери послуг у галузь економіки навіть в умовах війни.

Складовою частиною кластерної технології в українському туризмі є кластерна ініціатива створення археоетнопарків (Рис. 1; 3) як організована спроба збільшити темпи росту і конкурентоспроможність кластерів у певному регіоні, залучаючи до процесу кластерні фірми, державу, дослідження української

історії, археології, етнографії, географії, релігійства, фольклору, музеєзнавства, наприклад, кафедри та дослідні інститути Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Тенденції туризму все більше свідчать про зростання попиту в тих туристичних організаціях, де розвинена цифрова система. Україна є потенційно привабливим членом європейського туристичного кластера. Формування віртуально-територіального туристичного кластера в Європі, членом якого є Україна, сприятиме відновленню конкурентних позицій регіону на міжнародному туристичному ринку. Кластерна технологія забезпечує можливість ведення конструктивного і ефективного діалогу між спорідненими організаціями, їхніми постачальниками і владою. Завдання науковців – розвивати ідеї, створювати концепції, а бізнес має втілювати їх у життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агарков, В. И. Четыре года работы Музея древностей Северо-Западного Крыма (опыт, проблемы, перспективы). *Вестник Евпаторийского краеведческого музея. Материалы научно-практических конференций*. 2006. Вып. 4. С. 6–10.
2. Агаркова-Лях, И. В. Опыт инновационной деятельности в туризме (на примере международного центра экспериментальной археологии и инновационной педагогики «Кара-Тобе»). *Культура народов Причерноморья*. 2009. № 176. С. 107.
3. Агаркова-Лях, И. В., Внуков, С. Ю. Греко-скифское городище Кара-Тобе – развивающийся экскурсионный объект в Западном Крыму. *Гуманитарный альманах*. 2007. Вып. 1. С. 11–16.
4. Атаманчук, З. А. Туристичні кластери як механізм генерації та поширення інновацій. *Ефективна економіка: електронний журнал*. 2023. № 7.

5. Бунаков, О. А. *Кластерный подход к позиционированию в туризме*. 2011. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/klasternyy-podhod-k-pozitsionirovaniyu-v-turizme>
6. Гонтаржевська, Л. І. *Ринок туристичних послуг в Україні*: навч. посібник. Донецьк, 2008. 180 с.
7. Єгупова, І. М. *Розвиток сталого туризму: виклики і можливості для туристичного та готельно-ресторанного бізнесу*: матеріали круглого столу (м. Одеса, 19 квітня 2021 р.). Одеса, 2021. С. 45–49.
8. Крайник, О. *Туристичний кластер регіону як форма соціального діалогу: управлінський аспект*. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/krajnyk.htm
9. Кузьмін, О. Є., Жежуха, В. Й. Кластери як чинник інноваційного розвитку підприємств і територіальних утворень. *Економіка України*. 2010. № 2 (579). С. 16–23.
10. Любіцева, О., Балабанов, Г., Мальська, М., Зеленська, Л. *Географія туризму як важлива складова української географії. Українська географія: сучасні виклики*. 36. наук. праць у 3-х т. Київ, 2016. Т. 1. С. 3–5.
11. Малік, Д. Дні кластерних і креативних ініціатив: об'єднання малого та середнього бізнесу. *Вісті Донбасу*. 12.11.2018. URL: <http://www.vesti.dn.ua/dni-klasternih-i-kreativnih-iniciativ-ob-iednannja-malogo-taserednogo-biznesu/>
12. Маслиган, О. О. Практика кластеризації сфери туризму та рекреації в Україні. *Сталий розвиток економіки*. 2013. № 4. С. 181–190.
13. Михайліченко, Г. І. Формування інноваційних туристичних кластерів як конкурентної переваги розвитку регіону. *Lviv Polytechnic National University Institutional Repository*. 2012. С. 341–349.
14. Омельчак, Г. В. Особливості інноваційного розвитку туризму України в умовах війни та євроінтеграції. *Сталий розвиток економіки*. 2023. № 1 (46). С. 106–109.
15. Панкова, Є. В. *Туристичне краєзнавство*. Навчальний посібник. Київ, 2003. IV.1.
16. Портер, М. *Конкуренція*. Москва, 2002. 624 с.
17. Портер, М. Е. *Международная конкуренция: конкурентные преимущества стран*. Москва, 1993. 896 с.
18. Про концесію: Закон України від 03.10.2019 року № 155-IX (уточнена редакція від 01.01.2022 року). URL: https://urist.com.ua/download_act/pro_koncesiyu
19. Про схвалення Концепції реформування державної політики в інноваційній сфері: Розпорядження КМУ від 10 вересня 2012 року № 691-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/>
20. Стойка, С. О. Інновації в туризмі як чинник стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу. *Бізнес Інформ*. 2013. № 12. С. 197–201.
21. Трачук, О. В. Експериментальна археологія та етнографія в туризмі Українського Полісся. *Туризм: міжнародний досвід та національні пріоритети*: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції (м. Житомир, 02 травня 2025 р.). Житомир, 2025. С. 49–52.
22. Трачук, О. В. Інноваційна пропозиція «Подорожі до прадавніх хліборобських культур та традицій Східної Європи». *Science, innovation & regional development. Materials international forum*, 23–25 May. Lviv, 2005. С. 233–237.
23. Трачук, О. В. *Чорна металургія в соціально-економічному житті східних слов'ян на території України (друга половина V–X ст.)*. Київ, 2017. 308 с.
24. Трачук, О. *Трипільська скарбниця*. Путівник. Київ, 2008. 128 с.
25. Трачук, О. В. Трипільська цивілізація у спадщині України. *Матеріали науково-практичної конференції*. Київ, 2004. С. 84–91.
26. Трачук, О. В. *Туризм та історико-культурна спадщина України. Ржищівський археодром – 2*. Київ, 2004. С. 203–206.
27. Требух, А. А., Бандура, Н. Б. Туристичний кластер як форма посилення конкурентних переваг регіону. *Науковий вісник НДТУ України*. 2010. С. 265–270.

28. *Cluster Excellence Programme*. URL: <https://www.clustercollaboration.eu/eu-initiative/cluster-excellence-calls>. <https://www.clustercollaboration.eu/eu-cluster-partnerships>
29. *Europe Cluster Collaboration Platform Tourism*. 2023. URL: <https://clustercollaboration.eu/tags/tourism>
30. Kifeyak, Vasyly, Kifeyak, Oleksandr. Cluster approach to the formation of tourism destinations in Western Ukrainian cross-border regions. *Turyzm/Tourism*. 2021. № 31 (1). P. 39–46. URL: <https://doi.org/10.18778/0867-5856.31.1.15>
31. Kriven, O. V., Nazarkevitch, Y. B. Recreation and tourism cluster as an effective tool of state policy implementation in the recreational sphere. *Scientific Bulletin of UNFU*. 2019. № 29 (4). P. 57–61.
32. Parfinenko, A., Bosenko, K. Clustering as a direction of recreational and tourist development of the Podillya region of Ukraine. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Series International Relations. Ekonomika. Krainoznavstvo. Turyzm*. 2018. № 7. P. 122–129.
33. Porter, M. E. Clusters and the new economics of competition. *Harvard Business Review*. 1998. № 76 (6). P. 77–90.
34. Porter, M. E. *Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors*. New York, 1980. URL: <https://www.hbs.edu/faculty/Pages/item.aspx?num=195>
35. Porter, M. E. *On Competition*. Boston, 1998. URL: <https://www.hbs.edu/faculty/Pages/item.aspx?num=189>
36. Porter, M. E. *On Competition*. Updated and Expanded Ed. Boston, 2008. URL: [essources.auneg.fr/nuxeo/site/esupversions/ba0a40a7-4350-475d-a503-2475adcb9925/res/porter.pdf](https://auneg.fr/nuxeo/site/esupversions/ba0a40a7-4350-475d-a503-2475adcb9925/res/porter.pdf);
37. *Ukraine ranks first in terms of exports of IT services*. 2023. URL: <https://nginx.org/>
38. Vovk, K. M. *Management of the development of event tourism in the region*: Doctoral dissertation: 64.055.015 / KhNUE named after S. Kuznets. Kharkiv, 2021. 264 p.
39. Vovk, K. European tourism clusters: directions for restoring the competitiveness of Ukrainian tourism. *Економіка і регіон*. 2023. № 4 (91). С. 79–86.
40. Website of the State Agency for Tourism Development of Ukraine. *How did the war in Ukraine affect European tourism?* 2023. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/yak-viyna-v-ukrayini-vplnila-na-ievropeyskiy-turizm>
41. Yalçinkaya, T., Güzel, T. A general overview of tourism clusters. *Journal of Tourism Theory and Research*. 2019. № 5 (1). P. 27–39.

REFERENCES

1. Agarkov, V. (2006). Four Years of Work at the Museum of Antiquities of North-Western Crimea (Experience, Problems, Prospects). *Vestnik Evpatorijskogo kraevedčeskogo muzeia*. (Bulletin of the Yevpatoria Local History Museum). Materials from Scientific and Practical Conferences. Issue 4, pp. 6–10. [in Rus.]
2. Agarkova-Liah, I. (2009). Experience of Innovative Activity in Tourism (Based on the Example of the Kara-Tobe International Centre for Experimental Archaeology and Innovative Pedagogy). *Kultura narodov Prichernomoria* (Culture of the Peoples of the Black Sea Region), No. 176, 107 p. [in Rus.]
3. Agarkova-Liah, I., Vnukov, S. (2007). The Greco-Scythian Settlement of Kara-Tobe is a Developing Tourist Attraction in Western Crimea. *Gumanitarnyi almanah* (Humanitarian Almanac), Issue 1, pp. 11–16. [in Rus.]
4. Atamanchuk, Z. (2023). Tourist Clusters as a Mechanism for Generating and Spreading Innovations. *Efektivna ekonomika: elektronnyi zhurnal* (Efficient Economy Electronic Journal), No. 7. [in Ukr.]
5. Bunakov, O. (2011). *Cluster Approach to Positioning in Tourism*. [online] Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/klasternyy-podhod-k-pozitsionirovaniyu-v-turizme> [in Rus.]
6. Hontarzhevskaya, L. (2008). *Market of Tourist Services in Ukraine: A Textbook*. Donetsk, 180 p. [in Ukr.]
7. Yegupova, I. (2021). Materials of the Round Table “Development of Sustainable Tourism: Challenges and Opportunities for the

Tourism and Hotel and Restaurant Business" (Odessa, April 19, 2021). Odesa, pp. 45-49. [in Ukr.]

8. Krainyk, O. *The Tourist Cluster of the Region as a Form of Social Dialogue: a Management Aspect*. [online] Available at: https://tourlib.net/statti_ukr/krajnyk.htm [in Ukr.]

9. Kuzmin, O., Zhezhukha, V. (2010). Clusters as a Factor of Innovative Development of Enterprises and Territorial Entities. *Ekonomika Ukrainu* (Economy of Ukraine), No. 2 (579), p. 16-23, p. 16-17. [in Ukr.]

10. Liubitseva, O., Balabanov, H., Malska, M., et al. (2016). Geography of Tourism as an Important Component of Ukrainian Geography. *Ukrainian Geography: Modern Challenges*. Collection of Scientific Works. Works in 3 Volumes. Kyiv, Vol. 1, pp. 3-5. [in Ukr.]

11. Malik, D. (2018). Days of Cluster and Creative Initiatives: Unification of Small and Medium-Sized Businesses. *News of Donbas*. November, 12. [online] Available at: <http://www.vesti.dn.ua/dni-klasternih-i-kreativnih-iniciativ-ob-iednannja-malogo-taserednogo-biznesu/> [in Ukr.]

12. Maslyhan O. (2013). Practice of Clustering of the Tourism and Recreation Sector in Ukraine. *Stalyi rozvytor ekonomiky* (Sustainable Development of the Economy), No. 4, pp. 181-190. [in Ukr.]

13. Mykhailichenko, H. (2012). Formation of Innovative Tourist Clusters as a Competitive Advantage in the Development of the Region. *Lviv Polytechnic National University Institutional Repository*. pp. 341-349. [in Ukr.]

14. Omelchak, H. (2023). Features of Innovative Development of Tourism in Ukraine in Conditions of War and European Integration. *Stalyi rozvytor ekonomiky* (Sustainable Development of the Economy), No. 1(46), pp. 106-109. [in Ukr.]

15. Pankova, Ye. (2003). *Tourist Local History*. A Textbook. Kyiv, IV.1. [in Rus.]

16. Porter, M. (2002). *Competition*. Moscow, 624 p. [in Rus.]

17. Porter, M. (1993). *International Competition: Competitive Advantages of Countries*. Moscow, 896 p. [in Rus.]

18. *On Concession: Law of Ukraine as of 03.10.2019 No. 155-IX (Updated 01.01.2022)*. https://urst.com.ua/download_act/pro_koncesiyu [in Rus.]

19. *On Approval of the Concept of Reforming State Policy in the Innovation Sphere: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated September 10, 2012 No. 691-p*. [online] Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/> [in Ukr.]

20. Stoika, S. (2013). Innovations in Tourism as a Factor Stimulating the Development of Small and Medium-Sized Businesses. *Business Inform*. No. 12, pp. 197-201. [in Ukr.]

21. Trachuk, O. (2025). Experimental Archeology and Ethnography in Tourism of Ukrainian Polissya. *Tourism: International Experience and National Priorities*: Materials of the IV All-Ukrainian Scientific-Practical Internet Conference. May, 2. Zhytomyr, pp. 49-52. [in Ukr.]

22. Trachuk, O. (2005). Innovative Proposal "Journeys to the Ancients Agricultural Cultures and Traditions of Eastern Europe". *Science, Innovation & Regional Development*. Materials International Forum. May, 23-25. Lviv, Ukraine, pp. 233-237 [in Ukr.]

23. Trachuk, O. (2017). *Ferrous Metallurgy in the Socio-Economic Life of the Eastern Slavs on the Territory of Ukraine (Second Half of the 5th-10th Centuries)*. Kyiv, 308 p. [in Ukr.]

24. Trachuk, O. (2008). *Trypillia Treasury*. Guide. Kyiv, 128 p. [in Ukr.]

25. Trachuk, O. (2004). *Trypillia Civilization in the Heritage of Ukraine*. Materials of Scientific and Practical Conference. Kyiv, pp. 84-91. [in Ukr.]

26. Trachuk, O. (2004). Tourism and Historical and Cultural Heritage of Ukraine. *Rzhyshchiv Archaeological Site - 2*. Kyiv, 2004, pp. 203-206. [in Ukr.]

27. Trebukh, A., Bandura N. (2010). Tourist Cluster as a Form of Strengthening the Competitive Advantages of the Region. *Naukovyi visnyk NDTU Ukrainy* (Scientific

Bulletin of the National Technical University of Ukraine), pp. 265-270. [in Ukr.]

28. *Cluster Excellence Programme*. [online] Available at: <https://www.clustercollaboration.eu/eu-initiative/cluster-excellence-calls>. <https://www.clustercollaboration.eu/eu-cluster-partnerships> [in Eng.]

29. *Europe Cluster Collaboration Platform. Tourism*. (2023) [online] Available at: <https://clustercollaboration.eu/tags/tourism>.

30. Kyfjak, V., Kyfjak, O. (2021). Cluster Approach to the Formation of Tourism Destinations in Western Ukrainian Cross-Border regions. *Turyzm/Tourism*. No. 31 (1), pp. 39–46. [online] Available at: <https://doi.org/10.18778/0867-5856.31.1.15> [in Eng.]

31. Kriven, O., Nazarkevitch, Y. (2019). Recreation and Tourism Cluster as an Effective Tool of State Policy Implementation in the Recreational Sphere. *Scientific Bulletin of UNFU*. No. 29(4), pp. 57–61. [in Ukr.]

32. Parfinenko, A., Bosenko, K. (2018) Clustering as a Direction of Recreational and Tourist Development of the Podillya Region of Ukraine. *Visnyk Kharkivskoho Natsionalnoho Universytetu Imeni V. N. Karazina, Series "International Relations. Ekonomika. Krainoznavstvo. Turyzm"* (The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: International Relations. Economics. Country Studies. Tourism), No. 7, pp. 122–129. [in Ukr.]

33. Porter, M. (1998) Clusters and the New Economics of Competition. *Harvard Business Review*, no. 76(6), pp. 77–90. [in Eng.]

34. Porter, M. (1980). *Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors*. New York. [online] Available

at: <https://www.hbs.edu/faculty/Pages/item.aspx?num=195>. [in Eng.]

35. Porter, M. (1998) *On Competition*. Boston. [online] Available at: <https://www.hbs.edu/faculty/Pages/item.aspx?num=189>. [in Eng.]

36. Porter, M. (2008) *On Competition*. Updated and Expanded Ed. Boston. [online] Available at: essources.auneg.fr/nuxeo/site/esupversions/ba0a40a7-4350-475d-a503-2475adcb9925/res/porter.pdf; [in Eng.]

37. *Ukraine Ranks First in Terms of Exports of IT Services*. [online] Available at: <https://nginx.org/> [Accessed 19 Oct. 2023]. [in Ukr.]

38. Vovk, K. (2021). *Management of the Development of Event Tourism in the Region*. [A thesis for Doctor of Sciences, specialty 64.055.015]. Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics. Kharkiv, 264 p. [in Ukr.]

39. Vovk, K. (2023) European Tourism Clusters: Directions for Restoring the Competitiveness of Ukrainian Tourism. *Ekonomika i region* (Economy and the Region), No. 4 (91), p. 79–86. [in Ukr.]

40. Website of the State Agency for Tourism Development of Ukraine (2023) *How did the War in Ukraine Affect European Tourism?* Available at: <https://www.tourism.gov.ua/blog/yak-viyna-v-ukrayini-vplynula-na-ievropeyskiy-turizm> [Accessed 10 Oct. 2023]. [in Ukr.]

41. Yalçinkaya, T., Güzel, T. (2019) A General Overview of Tourism Clusters. *Journal of Tourism Theory and Research*, No. 5(1), pp. 27–39. [in Ukr.]

Summary

DEVELOPMENT OF INNOVATIVE CLUSTER TOURISM IN UKRAINE

Oleksii TRACHUK

orcid.org/0000-0003-3490-8626

Candidate of Historical Sciences, senior research fellow
of RIUS of Taras Shevchenko National University of Kyiv
email: oleksakolo@gmail.com

The relevance of the research. Developing cluster tourism in the context of post-war reconstruction of Ukraine is a relevant issue. Ukraine faces the difficult task of developing and protecting national science and tourism in war conditions, taking into account the prospects of reconstruction and the European integration course of the state. International experience shows that clusters are one of the most effective forms of organizing and developing tourist services. An integral part of cluster technology in Ukrainian tourism is the cluster initiative to create archaeological ethnoparks as an organized attempt to increase the growth rate and competitiveness of clusters in a certain region, involving cluster firms, state, research into Ukrainian history, archaeology, ethnography, geography, religious studies, folklore, and museology.

The purpose is to substantiate the model of an innovative tourist cluster – an archaeological ethnopark. To identify the potential for ensuring a high level of competitiveness of the regions of Ukraine through the use of monuments of the material and spiritual heritage of the population of Ukrainian Polissia, the creation and development of tourism innovation clusters within the so-called triangle "Government-Business-University".

Conclusions. Tourism trends increasingly indicate an increase in demand in those tourism organizations where the digital system is developed. Ukraine is a potentially attractive member of the European tourism cluster. A virtual-territorial tourism cluster in Europe, with Ukraine as a member, will help restore the region's competitive positions in the international tourism market. Cluster technology provides the opportunity to conduct a constructive and effective dialogue between related organizations, their suppliers and the authorities. The task of scientists is to develop ideas, create concepts, and business must implement them. Everyone benefits from cooperation.

Keywords: innovation, tourism cluster, archaeological ethnopark, European integration.